

AYOLLAR MULOQOTIDAGI KO'Z QARASHINING PSIXOLINGVISTIK TALQINI

Egamberdiyeva Kumush Asadulla qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ayollar muloqot jarayonida ko'z qarashining noverbal kommunikatsiya tizimidagi o'rni psixolingvistik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Ko'z qarashi ayollar nutqida emotsional holatni uzatish, nutq mazmunini kuchaytirish hamda nutqiy maqsadni aniqlashda faol vosita sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot doirasida ko'z qarashining semantik yuklamasi, pragmatik vazifalari va psixologik ta'sir mexanizmlari ayollar og'zaki nutqi materiallari asosida o'rganiladi. Olingan natijalar ayollar nutqida noverbal vositalarning psixolingvistik talqinini kengaytirishga xizmat qilib, lingvistika va psixologiya sohalari uchun nazariy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Psixolingvistik tadqiqotlar, noverbal muloqot tizimi, vizual aloqa, nigoh fenomeni, ayollar og'zaki nutqi, nutqiy xatti-harakat, kommunikativ taktika, pragmatik vazifa, emotsional ekspressiya, sotsiomadaniy determinantlar.

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЗРИТЕЛЬНОГО КОНТАКТА В ЖЕНСКОЙ КОММУНИКАЦИИ

Эгамбердиева Кумуш Асадулла кызы

Шахрисабзский государственный педагогический институт

направление Узбекский язык и литература

студентка 4-курса

Абстрактный

В данной статье анализируется роль зрительного контакта в системе невербальной коммуникации женщин с психолингвистической точки зрения.

Зрительный контакт выступает активным средством передачи эмоционального состояния, усиления содержания речи и уточнения коммуникативной цели в женской речи. В рамках исследования изучаются семантическая нагрузка, прагматические функции и психологические механизмы воздействия зрительного контакта на основе материалов устной речи женщин. Полученные результаты способствуют расширению психолингвистической интерпретации невербальных средств в женской речи и имеют теоретическое и практическое значение для лингвистики и психологии.

Ключевые слова: Психолингвистические исследования, система невербальной коммуникации, визуальная коммуникация, феномен взгляда, устная речь женщин, речевое поведение, коммуникативная тактика, прагматическая задача, эмоциональное выражение, социокультурные детерминанты.

***PSYCHOLINGUISTIC INTERPRETATION OF EYE CONTACT IN WOMEN'S
COMMUNICATION***

Egamberdiyeva Kumush Asadulla kizi

Shakhrisabz State Pedagogical Institute

Department of Uzbek Language and Literature

4th-year Student

Abstract

In this article, the role of eye contact in the system of nonverbal communication in women's interaction is analyzed from a psycholinguistic perspective. Eye contact functions as an active means of conveying emotional states, enhancing the semantic content of speech, and identifying communicative intentions in women's discourse. Within the framework of the study, the semantic load, pragmatic functions, and psychological mechanisms of eye contact are examined based on materials from women's oral speech. The findings contribute to expanding the psycholinguistic interpretation of nonverbal means in women's speech and have theoretical as well as practical significance for the fields of linguistics and psychology.

Keywords: Psycholinguistic studies, system of nonverbal communication, visual contact, gaze phenomenon, women's oral speech, speech behavior, communicative tactics, pragmatic function, emotional expression, sociocultural determinants.

Kirish. Hozirgi lingvistik va psixologik tadqiqotlarda inson muloqotining murakkab tabiatini o'rganish, xususan, noverbal kommunikatsiya vositalarining nutq jarayonidagi o'rni muhim ilmiy masalalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Og'zaki muloqot jarayoni faqat til birliklari bilan cheklanmay, balki ko'z qarashi, vizual aloqa va boshqa noverbal omillar orqali ham mazmunan boyitiladi. Ushbu vositalar nutq mazmunini aniqlashtirish, kuchaytirish hamda emotsional-ekspressiv ma'nolarni yetkazishda psixolingvistik ahamiyat kasb etadi. Psixolingvistik tadqiqotlar doirasida ko'z qarashi muloqotning muhim tarkibiy qismi sifatida talqin qilinib, nutqiy xatti-harakatni boshqaruvchi vositalardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, ayollar muloqotida vizual aloqa kommunikativ jarayonning samaradorligini ta'minlovchi, nutqiy maqsadni belgilovchi hamda pragmatik vazifalarni amalga oshiruvchi omil sifatida faol ishtirok etadi. Ko'z qarashi orqali ayollar nutqida emotsional holat, munosabat va niyat ifodalaniib, muloqot ishtirokchilari o'rtasida o'zaro tushunishni kuchaytiradi.

Shuningdek, ayollar og'zaki nutqida ko'z qarashining semantik yuklamasi va funksional xususiyatlari ijtimoiy-madaniy muhit bilan uzviy bog'liqdir. Turli sotsiomadaniy determinantlar vizual aloqa shakllari va ularning kommunikativ vazifalarini belgilab beradi. Natijada ayollar nutqiy xatti-harakatida ko'z qarashi muayyan kommunikativ taktika sifatida namoyon bo'lib, pragmatik maqsadlarning amalga oshishiga xizmat qiladi.

Rus psixolingvistika maktabida A. A. ЛЕОНТЬЕВ va E. Ф. Тарасов nutqiy xatti-harakat va noverbal vositalar o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qilgan. Ularning fikricha, ko'z qarashi nutqiy niyatni shakllantirish va pragmatik vazifani amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi [1]. Bu yondashuv ayollar og'zaki nutqida vizual aloqa va nutq mazmuni o'rtasidagi uyg'unlikni psixolingvistik jihatdan talqin qilishga asos bo'la oladi.

Tadqiqotning asosiy materiallari. Muloqotda ayolning nigohini psixolingvistik talqin qilish ko'p qirrali: u mehr-muhabbatni (uzoq, to'g'ridan-to'g'ri, kengaygan ko'z qorachig'i va tabassum bilan), ishonchsizlikni (nigohni o'zgartirish, ko'z bilan aloqa qilishdan qochish), qiziqishni (suhbatning uchdan ikki qismigacha

tikilib turish) va asabiylikni (tez-tez koʻz qisib qoʻyish) anglatishi mumkin. Ayollar nigohni tushunishni tasdiqlash va eʼtiborni taʼkidlash uchun vosita sifatida ishlatishadi, lekin ular maʼlumotni yashirishlari yoki uyatchanliklarini ham namoyon qilishlari mumkin, bu esa yuz ifodalari va kontekstni tahlil qilishni talab qiladi. Koʻz qarashi ayollarning soʻzsiz signal orqali tinglovchiga maʼlum maʼlumotni yetkazish, tushunishni aniqlashtirish va nutqiy maqsadni belgilash imkonini beradi [2].

Suhbat davomida vizual aloqa yoʻqligi koʻpincha muloqot ishtirokchisining eʼtibor yetishmasligi yoki samimiy boʻlmaslik belgisiga aylanishi mumkin. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, odamlarda koʻz bilan kontaktning yoʻqligi bino ichidagi psixologik holatni yashirish, noqulay vaziyatdan qochish yoki maʼlumotni toʻliq ochib bermaslik niyatini anglatishi mumkinligi haqida taxminlar paydo boʻladi; bu esa tinglovchining nutqiy signalni notoʻgʻri talqin qilishiga olib keladi.

Aksincha, muloqot davomida barqaror va ochiq koʻz qarashi ijobiy nonverbal signal sifatida qabul qilinadi, bu esa suhbatdoshning eʼtiborini, qiziqishini va muloqotga toʻliq jalb etilganligini koʻrsatadi. Psixolingvistik tadqiqotlar shuni aniqladiki, ayollar noverbal aloqada koʻz qarashini nutq mazmunini tushunish, emotsiyalarni anglash va tinglovchi bilan ijobiy aloqani mustahkamlash vositasi sifatida faol qoʻllaydi [3]. Koʻz qarashining neyrobiologik mexanizmlari ham uning psixolingvistik rolini tushunishda muhimdir. Neyrofiziologik tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, koʻz qarashi bilan birga yuzaga keladigan vizual signal miyadagi kommunikativ va emotsional markazlarni faollashtiradi, bu esa nutq ishtirokchilarining niyatini oldindan anglash va samarali muloqotni taʼminlashga xizmat qiladi [4].

Ijtimoiy vaziyatga misol: Ish uchrashuvi kabi rasmiy kommunikatsiya sharoitida ayol ishtirokchi suhbatdoshning nutqini tushunishga intilar ekan, koʻz qarashi orqali uni qoʻllab-quvvatlash, eʼtiborini jalb qilish yoki soʻrov va savol berish niyatini ifodalaydi. Shu tarzda koʻz qarashi muloqotning pragmatik vazifalarini bajaruvchi vosita sifatida namoyon boʻladi.

Kunlik hayot misoli: Doʻstlar orasidagi norasmiy suhbatlarda ayol qarshi tomonga qarab jilmayganida, bu nafaqat eʼtiborni qabul qilishni, balki hissiy uygʻunlik va ijtimoiy hamohanglikni ifodalaydi. Vizual kontakt shunday vaziyatlarda ijtimoiy muloqotdagi psixologik bogʻliqlikni taʼminlaydigan muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Koʻz qarashi inson muloqotida fundamental noverbal signal sifatida qaraladi, u turli shuhratli ishlar orqali oʻrganilgan

va muloqot jarayonining samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Tadqiqotlar shuni tasdiqladiki, ko'z bilan kontaktning mavjudligi nutq jarayonida xabar almashishning ritmini boshqaradi, bu esa suhbatning psixolingvistik strukturasi shakllantirishga xizmat qiladi. Buning natijasida kommunikativ vazifalar — masalan, tinglash yoki nutqni boshlash signalining uzatilishi — samaraliroq bo'ladi [5].

1.M. Zhai va J. K. Hietanen — ko'z qarashni ijtimoiy signal sifatida insonlarning xulq-atvorini va fikrlarni anglashni qanday o'zgartirishini tadqiq qilgan. Ularning tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, ayollar va erkaklar ko'z qarashni baholashda turlicha reaksiyalar beradi va ko'z bilan kontakti qabul qilishda gender farqlari mavjud [6].

2. *Kumush obrazining Otabek bilan bo'lgan muloqotlarida ayolga xos nigoh orqali hissiy holat ifodasi tez-tez uchraydi. Xususan:*

Kumushning ko'zini yerga tikishi, bevosita qarashdan tiyilishi, jimlik va nigoh orqali munosabat bildirishi. Bu esa badiiy nutqda ayolning uyatchanlik, itoat, ichki kechinma va hissiy taranglik holatini ifodalovchi noverbal signal sifatida beriladi. Bu holatlar ayollar muloqotida ko'z qarashning emotsional ekspressiya va pragmatik cheklanganlik funksiyasini bajarishini ko'rsatadi [7].

3.Robin Lakoff ayollar nutqini lingvistik va paralingvistik jihatdan tahlil qilgan ilk olimlardan biridir. U ayollar nutqida ko'z qarashi, mimika va ohang ijtimoiy bo'ysunuv, muloyimlik va empatiya ifodasi sifatida namoyon bo'lishini ta'kidlaydi. Lakoff nazariyasida ko'z qarashi ayollar nutqida kommunikativ ehtiyotkorlik va ijtimoiy moslashuv belgisi sifatida izohlanadi [8].

4.Janet Holmes ayollar nutqining pragmatik xususiyatlarini o'rganib, ko'z qarashni nutqiy xulq-atvorning ajralmas qismi sifatida talqin qiladi. U ayollar muloqotida ko'z qarashi ko'proq qo'llab-quvvatlovchi, tasdiqlovchi va empatik signal vazifasini bajarishini qayd etadi [9].

5.Judith Hall ayollarning noverbal xatti-harakatlarini, xususan ko'z qarashi va yuz ifodalarini, keng empirik materiallar asosida tahlil qilgan. U ayollar ko'z qarashni emotsional sezgirlik va ijtimoiy signalni aniqlashda erkaklarga nisbatan faolroq qo'llashini ilmiy jihatdan asoslaydi [10].

O'zbek va Sharq adabiyotlarida ayol obrazlarining nutqi va noverbal xatti-harakatlarini tahlil qilganda, ko'z qarashning psixolingvistik funksiyasi aniq namoyon bo'ladi. Badiiy asarlarda ayol qahramonlar ko'z qarashi orqali o'z emotsional holatini

(xursandchilik, xavotir, uyatchanlik), norozilik yoki qarshilikni bildiradi, shuningdek, qo'llab-quvvatlash va ichki qarorlarini ham subtilda ifodalaydi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ayollar muloqotida ko'z qarash psixolingvistik jihatdan emotsional, pragmatik va ijtimoiy signal vositasi sifatida muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot tahlillari shuni ko'rsatadiki: Ko'z qarash orqali ayol nutqida xursandchilik, xavotir, uyatchanlik, qiziqish kabi hissiy holatlar ifodalanadi. Shu bilan birga, u norozilik, qo'llab-quvvatlash yoki yordam ko'rsatish niyatlarini ham subtilda yetkazadi. Bu jihat ayol muloqotidagi noverbal signalizatsiyaning markaziy elementi hisoblanadi. Ayollar ko'z qarashni so'zli nutqni boyitish, hissiy va ijtimoiy signal uzatish, ichki qaror va niyatni subtilda ifodalash vositasi sifatida ishlatadi. Shu bilan birga, ko'z qarash to'liq ichki fikr yoki murakkab intellektual jarayonlarni mustaqil ravishda ifodalay olmaydi; u nutqni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Shunday qilib, ayollar muloqotida ko'z qarashning psixolingvistik talqini emotsional, pragmatik va ijtimoiy jihatdan boy va murakkab funktsiyaga ega bo'lib, u nutq mazmunini mustahkamlash, hissiy uyg'unlikni yaratish va tinglovchining e'tiborini boshqarish imkonini beradi. Shu bilan birga, ko'z qarash so'zsiz tarzda ichki fikrlarni to'liq ifodalashga qodir emas, lekin ayol nutqining noverbal qatlamini boyituvchi va psixolingvistik nuqtai nazardan muhim vosita hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Леонтьев А. А., Тарасов Е. Ф. Психолингвистика. — Москва: Смысл, 2003.

2. Tannen, D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. New York: HarperCollins, 1990.

3. <https://share.google/srOJGoJeW8vMUTDbT>

4. Baron-Cohen, S. Mindblindness: An Essay on Autism and Theory of Mind. Cambridge, MA: MIT Press, 1995.

5. Socially Communicative Eye Contact and Gender Affect Memory
Sophie N Lanthier et al. Front Psychol. 2019.

6. Inferences about women's traits influence the judgment of their eye contact
Manman Zhai , Jari K Hietanen.

7. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.

8. Lakoff, R. (1975). Language and Woman's Place. New York: Harper & Row.

9. Holmes, J. (1995). Women, Men and Politeness. London: Longman.

10. Hall, J. A. (1984). Nonverbal Sex Differences: Communication Accuracy and Expressive Style. Baltimore: Johns Hopkins University Press.